

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Бездухов О. А.

ПРАКТИКУМ З ГЕОГРАФІЇ ТУРИЗМУ

Ніжин 2023

УДК 338.483(076)

Затверджено вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Рецензенти: доцент кафедри географії НДУ ім. М. Гоголя, канд. геогр. наук Остапчук В. В., доцент кафедри географії НДУ ім. М. Гоголя, канд. геогр. наук Філоненко І. М.

Бездухов, О. А.

Практикум з географії туризму. – Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2023. – 31 с. : іл. – Видання 2-е, перероблене та доповнене.

Практикум містить завдання до аудиторних практичних занять з географії туризму. Призначений для студентів закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальностями 106 Географія, 103 Науки про Землю, 014 Середня освіта (Географія). У ньому запропоновані контрольні запитання і завдання до кожної теми, підібрано певний обсяг ілюстративного та довідкового матеріалу.

Посібник адресовано студентам як денної, так і заочної форми навчання.

ЗМІСТ

ТЕМА 1. Туризм як провідна галузь господарського комплексу. Історія розвитку туризму	4
ТЕМА 2. Туристичні ресурси	5
ТЕМА 3. Індустрія туризму	9
ТЕМА 4. Міжнародна співпраця в галузі туризму.....	12
ТЕМА 5. Класифікація видів туризму.....	15
ТЕМА 6. Туристично-рекреаційне районування світу	19
ТЕМА 7. Регіональні особливості географії туризму.....	26
Рекомендована література	30

ТЕМА 1. ТУРИЗМ ЯК ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Контрольні запитання до теми:

1. Визначте об'єкт, предмет дослідження і завдання географії туризму як наукової дисципліни.
2. Охарактеризуйте зв'язок географії туризму з географічними дисциплінами та іншими, що вивчають туризм.
3. Основні поняття та визначення в туризмі.
4. Визначте основні критерії класифікації туристської діяльності.
5. Яким чином відбувалася еволюція туристської діяльності на різних етапах розвитку суспільства?
6. Охарактеризуйте географічні чинники розвитку міжнародного туризму.
7. Періодизація історії розвитку світового туризму.
8. Розвиток туризму на сучасному етапі.

Завдання:

1. Дайте комплексну характеристику чинників, які впливають на розвиток туризму в різних регіонах Світу. Завдання виконується за варіантами:

- 1) Північна Європа
- 2) Західна Європа
- 3) Центральна і Східна Європа
- 4) Південна Європа
- 5) Східне Середземномор'я
- 6) Північна Америка
- 7) Карибський регіон
- 8) Центральна Америка
- 9) Південна Америка
- 10) Пн-Сх Азія
- 11) Пд-Сх Азія
- 12) Океанія
- 13) Північна Африка
- 14) Західна Африка
- 15) Центральна Африка
- 16) Східна Африка
- 17) Південна Африка
- 18) Близькосхідний регіон
- 19) Південно-Азійський регіон

2. Заповніть таблицю «Етапи розвитку світового туризму»

Таблиця 1.

Етапи розвитку світового туризму

Назва етапу	Термін етапу	Характерні риси	Особливості подорожей	Персоналії

3. Підготуйте реферативне повідомлення по одній із запропонованих тем:

- 1) *Передумови розвитку туризму;*
- 2) *Зачатки туризму в Стародавньому Світі;*
- 3) *Розвиток туризму в епоху Середньовіччя;*
- 4) *Туризм епохи Відродження;*
- 5) *Епоха становлення туристичного бізнесу;*
- 6) *Т. Кук – творець сучасної концепції агенцій подорожей;*
- 7) *Розвиток туризму в ХІХ ст.;*
- 8) *Туристичний «бум» на початку ХХ ст.;*
- 9) *Розвиток туризму між двома Світовими війнами (1918 – 1939 рр.);*
- 10) *Післявоєнний період туристичного «буму» (1945 – 1973 рр.);*
- 11) *Сучасний період світового туризму (1974 – 2023 рр.);*
- 12) *Історія туризму в Україні.*

4. Складіть письмово глосарій основних термінів і понять географії туризму.

ТЕМА 2. ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ (2 год.)

Контрольні запитання до теми:

1. Дайте визначення поняття «туристичні ресурси».
2. Зазначте механізми, які використовуються для визначення туристичних ресурсів.
3. Назвіть основні властивості туристичних ресурсів.
4. Розкрийте значення туристичних ресурсів.
5. Основні підходи до класифікації туристичних ресурсів.
6. Які туристичні ресурси виділяє ВТО?
7. Надайте характеристику підходу П. Дефера: гідром, фітом, літом, антропом.

8. Розкрийте класифікацію туристичних ресурсів О. Бейдика: природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні, «супер-тур», гомогенні, латентні.

9. Охарактеризуйте діяльнісний підхід до класифікації туристичних ресурсів.

10. Дослідіть ціннісний підхід: світова природна та культурна спадщина (список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО), національне культурно-історичне і природне надбання, туристичні ресурси місцевого значення.

11. Охарактеризуйте природно-рекреаційні туристичні ресурси, наведіть приклади.

12. Охарактеризуйте культурно-історичні туристичні ресурси, наведіть приклади.

13. Охарактеризуйте інфраструктурні туристичні ресурси, наведіть приклади.

Завдання:

1. Розгляньте різні класифікаційні схеми туристичних ресурсів. Зробіть їх письмовий порівняльний аналіз. Запропонуйте власну класифікацію, обґрунтуйте свою схему.

2. Зробіть письмову порівняльну характеристику регіонів Світу за одним із видів туристичних ресурсів. При характеристиці слід звернути увагу на наступні властивості туристичних ресурсів: атрактивність (привабливість); доступність; ступінь вивченості; екскурсійна значущість; потенційний запас; спосіб використання та ін. Завдання виконується за варіантами:

1) природні туристичні ресурси Північної і Південної Європи;

2) природні туристичні ресурси Південної Америки і Карибського регіону;

3) природні туристичні ресурси Північно-Східної та Південно-Східної Азії;

4) природні туристичні ресурси Північної і Центральної Африки;

5) природні туристичні ресурси Північної і Західної Європи;

6) природні туристичні ресурси Північної і Центральної Америки;

7) культурно-історичні туристичні ресурси Північної і Центральної Америки;

8) культурно-історичні туристичні ресурси Північної і Східної Європи;

9) культурно-історичні туристичні ресурси Близькосхідного і Південноазійського регіонів;

10) культурно-історичні туристичні ресурси Східної і Південної Африки;

11) культурно-історичні туристичні ресурси Західної і Південної Європи;

12) інфраструктурні туристичні ресурси Північної і Південної Африки;

13) інфраструктурні туристичні ресурси Океанії і Карибського регіону;

14) інфраструктурні туристичні ресурси Східного Середземномор'я і Південної Європи;

15) інфраструктурні туристичні ресурси Північно-Східної і Південної Азії.

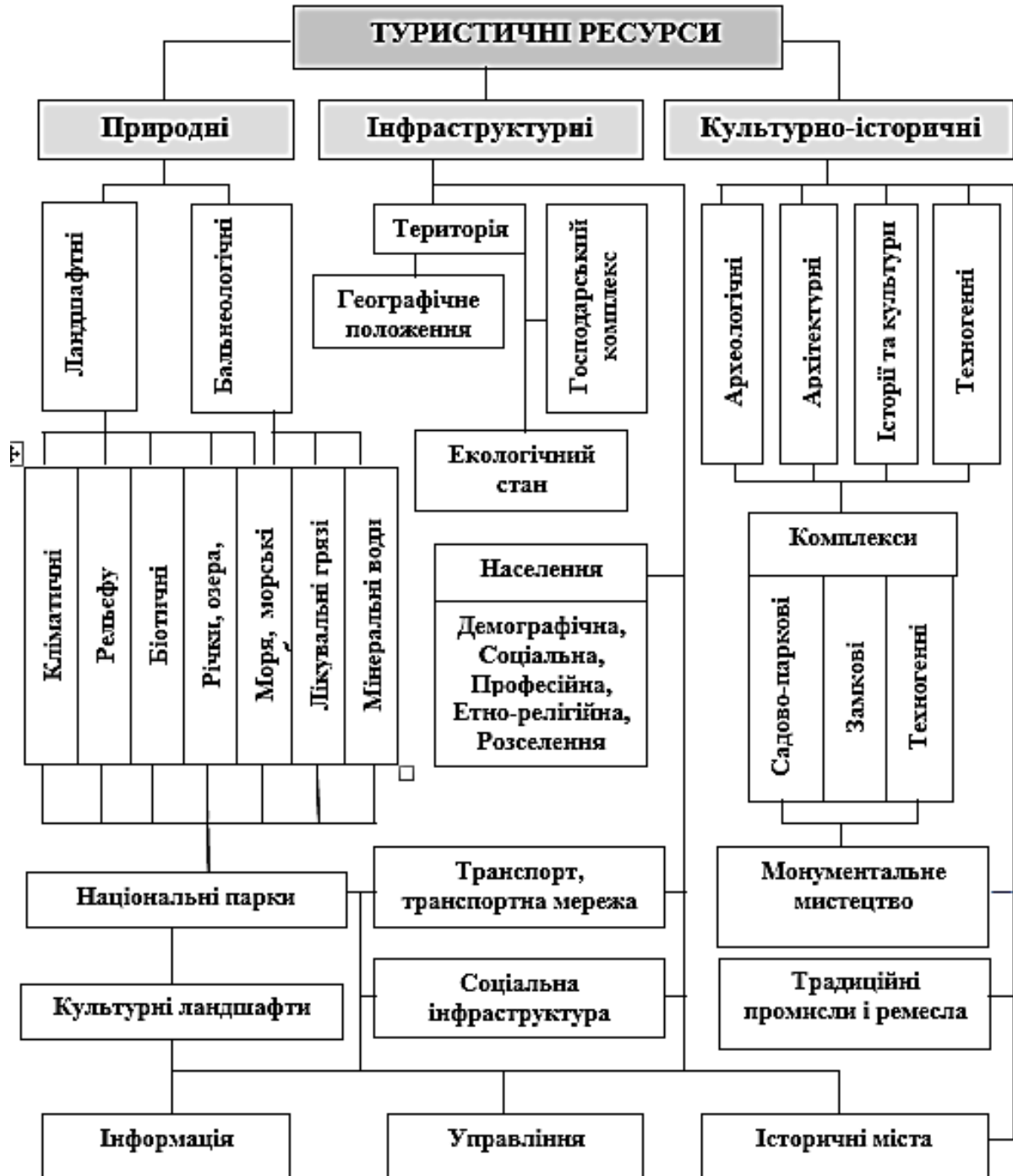


Рис. 1. Класифікація туристичних ресурсів (сутнісний підхід)



Рис. 2. Структура туристичних ресурсів (за І. В. Смалем)

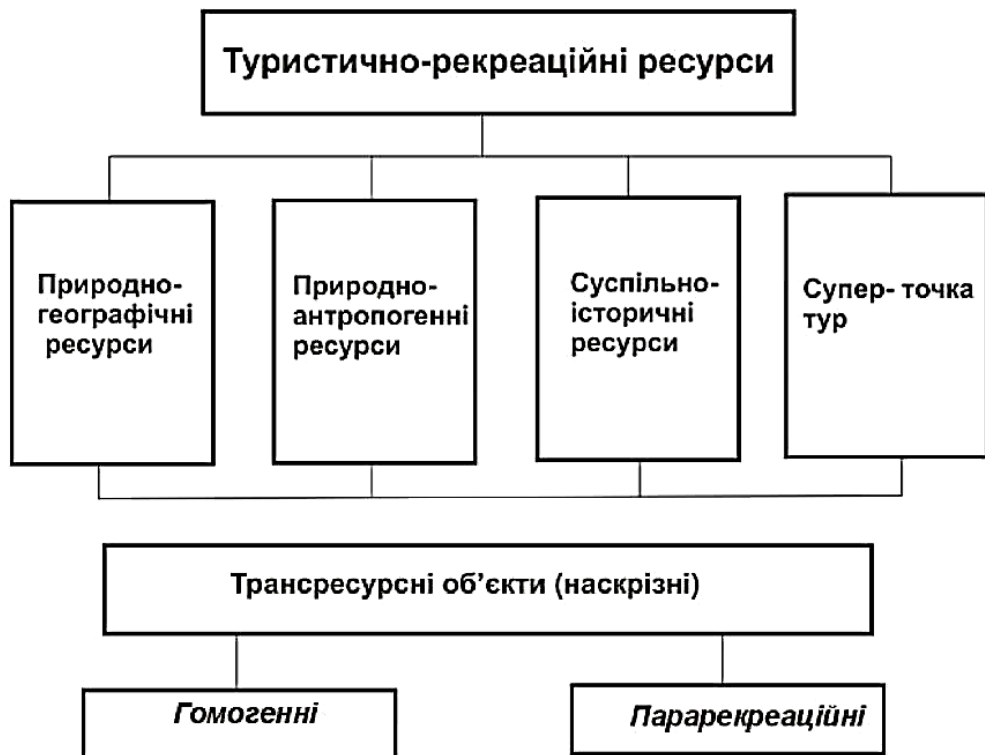


Рис. 3. Принципова структура рекреаційно-туристичних ресурсів (за О.О. Бейдиком)

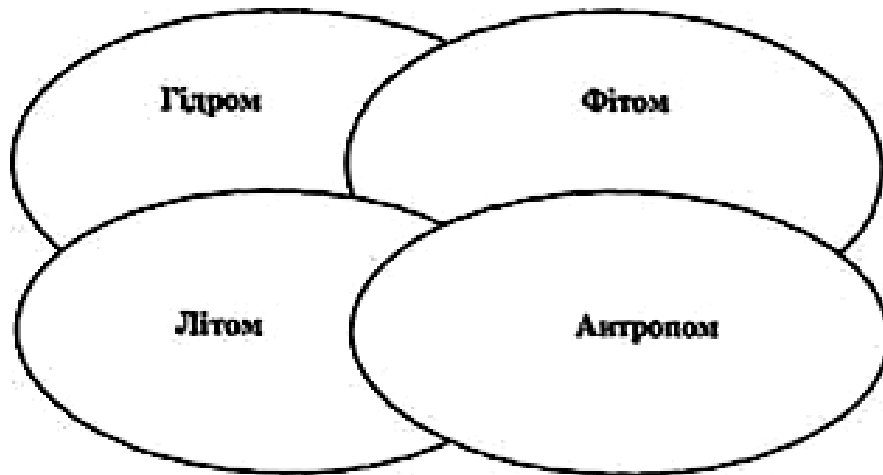


Рис. 4. Класифікація туристичних ресурсів за П. Дефером

ТЕМА 3. ІНДУСТРІЯ ТУРИЗМУ (2 год.)

Контрольні запитання до теми:

1. Розкрийте поняття індустрії туризму, назвіть її складові.
2. Поясніть особливості типології підприємств сфери туризму.
3. Охарактеризуйте діяльність і типи підприємств щодо розміщення туристів.
4. Охарактеризуйте діяльність і типи підприємств харчування туристів.
5. Охарактеризуйте діяльність і типи підприємств, що займаються перевезенням туристів.
6. Поясніть відмінності між тур-агентською і тур-операторською діяльністю.
7. Охарактеризуйте діяльність і типи підприємств сфери дозвілля.
8. Розкрийте сутність спеціалізації та кооперування підприємств туризму.

Завдання:

1. За даними таблиці 3 розрахуйте показники середньо-обласної забезпеченості міст України готелями (к-ть готелів / к-ть міст). На контурній карті зробіть районування областей України: 1) за кількістю готелів (способом картограм), 2) за забезпеченістю міст готелями (штрихуванням). Письмово проаналізувати виявлені закономірності.
2. За даними таблиці 3 на контурній карті проведіть групування областей України за місткістю номерного фонду готелів (способом картограм). Оцініть туристично-інвестиційну привабливість готельної інфраструктури регіонів держави.
3. За даними таблиці 3 розрахуйте середньо-обласні показники забезпеченості міст України закладами ресторанного господарства (к-ть

ресторанів / к-ть міст області). Проведіть відповідне групування областей України.

4. На контурній карті зробіть районування областей України за показником забезпеченості міст України закладами ресторанного господарства (способом картограм). Виявлені закономірності поясніть.

5. Розгляньте класифікацію транспортних подорожей (рис. 3). Дайте коротку письмову характеристику основних видів транспортного обслуговування туристів за таким планом:

- 1) види транспорту та їх категорії (класи);
- 2) найдоцільніші види побудови маршрутів, види сполучень;
- 3) сезонність і тривалість подорожі;
- 4) підприємства, що приймають і відправляють туристів (їх типи);
- 5) безпека туристичної подорожі;
- 6) приклади туристичних маршрутів.

Таблиця 2.

Структура індустрії туризму (за О. О. Любіцевою)

Підсистеми	Структури	Компоненти
Інституційно-організаційна	Правова	Законодавча і нормативна база; Митна служба; Консульська служба
	Фінансово-економічна	Система оподаткування; Система страхування; Фінансова система і обмінний курс валют
	Кадрова	Система підготовка кадрів; Система наукових досліджень і науково-дослідних розробок
Функціонально-господарська	Гостинності	Готельне господарство; Громадське харчування; Галузі сфери послуг з надання додаткових послуг
	Транспорту	Авіаційний; Автомобільний; Залізничний; Водний
	Туристичної та оздоровчої діяльності	Туристичні підприємства; Екскурсійні бюро; Санаторно-курортні установи; Оздоровчі заклади
Територіально-господарська	Туристичні ресурси	Природно-рекреаційні; Культурно-історичні; Інфраструктурні
	Соціально-демографічні	Населення; Розселення і історія формування території; Традиційна етнічна культура населення
	Господарські	Господарський комплекс території; Інфраструктурні системи; Адміністративно-територіальний устрій і система управління

Таблиця 3.

Основні показники розвитку готельного та ресторанного господарства України
(Статистичний щорічник України за 2020 рік)

Область	Кількість міст	Кількість міського населення тис	Кількість готелів, од.	Місткість готелів, місць	Кількість закладів ресторанного господарства, од.
Україна	461	31525	1684	155029	63329
АР Крим	16	-	-	-	-
Вінницька	18	790	10	1017	1895
Волинська	11	533	36	1987	1114
Дніпропетровська	20	2606	87	8047	3267
Донецька	52	3693	65	7396	2623
Житомирська	12	703	16	1193	1253
Закарпатська	11	463	48	3905	3133
Запорізька	14	1270	119	16169	2008
Ів.-Франківська	15	603	50	5002	3146
Київська	26	4060	212	29787	4943
Кіровоградська	12	576	20	1223	1029
Луганська	37	1834	7	642	1244
Львівська	44	1516	111	12086	3957
Миколаївська	9	751	83	11327	1185
Одеська	19	1582	147	21707	4084
Полтавська	16	848	43	3393	2343
Рівненська	11	542	13	619	1388
Сумська	15	723	17	1300	1722
Тернопільська	18	471	13	1269	844
Харківська	17	2115	66	6698	4058
Херсонська	9	615	70	12582	1395
Хмельницька	13	713	28	2078	2913
Черкаська	16	666	43	3076	1663
Чернівецька	11	386	11	1135	1125
Чернігівська	16	633	22	1391	1118



Рис 5. Класифікація транспортних подорожей

ТЕМА 4. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Контрольні запитання до теми:

1. Наведіть приклади міжнародної співпраці в сфері туризму на двосторонній основі.
2. Наведіть приклади міжнародної співпраці в сфері туризму на багатосторонній основі.
3. Які міжнародні туристичні організації Ви знаєте і у чому полягають їх завдання?
4. Яку роль відіграє Організація Об'єднаних Націй у розвитку міжнародного туризму?
5. Які структура, мета і форми роботи Всесвітньої організації туризму?
6. Наведіть класифікацію міжнародних туристичних організацій.
7. Для чого створюються регіональні туристичні організації? Наведіть їх приклади.
8. Наведіть приклади основних всесвітніх конференцій і нарад із питань туризму. Які головні питання обговорювалися на цих форумах?

Завдання:

1. Зробіть коротку письмову характеристику міжнародних туристичних організацій за таким планом:

- 1) Дата і місце створення (штаб-квартира);
- 2) Цілі і завдання;
- 3) Структура;
- 4) Напрями діяльності;
- 5) Країни-учасники;
- 6) Фінансування;
- 7) Перспективи розвитку.

Перелік основних міжнародних туристичних організацій:

- 1) Всесвітня туристична організація – ВТО (*World Tourism organization – WTO*).
- 2) Всесвітня федерація асоціацій туристичних агентств (*Universal Federation of Travel Agents' Association – UFTAA*).
- 3) Міжнародна готельна асоціація (*International Hotel Association – IHA*).
- 4) Міжнародний туристичний альянс (*Alliance International de Tourisme – AIT*).
- 5) Всесвітня федерація туристичних агентств (*World Association of Travel Agencies – WATA*).
- 6) Міжнародна асоціація організаторів екскурсійних і туристичних програм (*International Sightseeing and Tour Association – ISTAJ*).
- 7) Міжнародна федерація туристичних центрів (*Federation Internationale de Centres Touristiques – FICT*).
- 8) Міжнародна федерація туроператорів (*International Federation of Tour Operators – IFTO*).
- 9) Міжнародна асоціація світового туризму (*Internacia Asocio Monda Turismo – MT*).
- 10) Міжнародний комітет асоціації національних туристичних організацій (*International ANTOR Committee – IAC*).
- 11) Міжнародна федерація бальнеології і кліматології (*Federation Internationale du Thermalisme et du Climatisme – FIT EC*).
- 12) Міжнародна рада музеїв (*International Council of Museums - ICOM*).
- 13) Міжнародна рада з питань пам'яток і пам'ятних місць (*International Council on Monuments and Sites – ICOMOS*).
- 14) Міжнародна асоціація парків відпочинку і розваг (*International Association of Amusement Parks and Attractions – IAAPA*).
- 15) Міжнародний туристичний союз (*Touristik Union Internationale – TUI*).

2. Підготуйте реферативне повідомлення по одній із запропонованих вище тем.

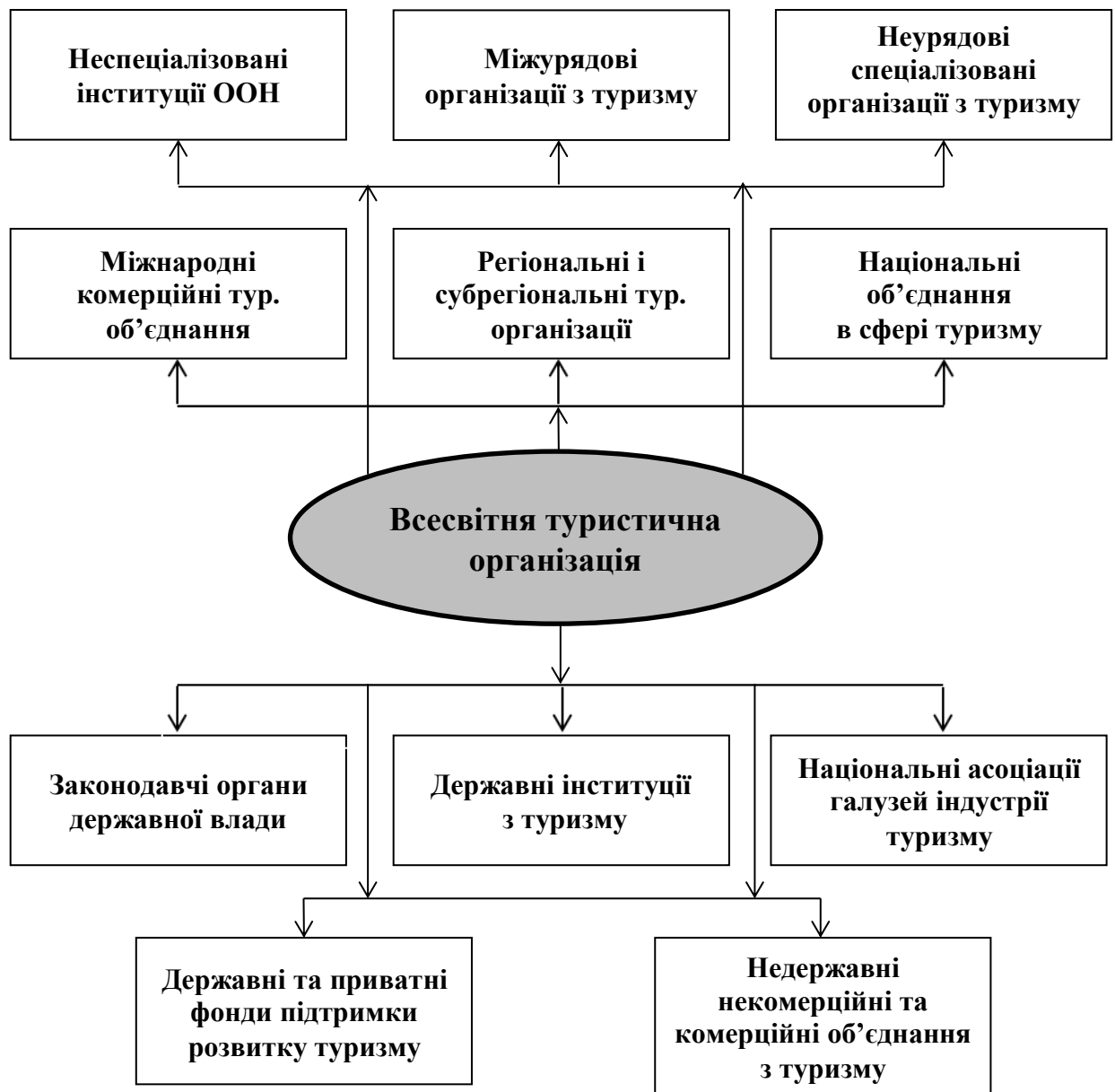


Рис. 6. Міжнародне співробітництво в сфері туризму

ТЕМА 5. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ТУРИЗМУ (2 год.)

Контрольні запитання до теми:

1. Класифікації туризму за різними типологічними ознаками.
2. Основні класифікаційні ознаки і види міжнародного туризму.
3. Наведіть види туризму за економічною категорією.
4. Поясніть особливості класифікації туризму за кількістю учасників.
5. Поясніть особливості класифікації туризму за віком учасників.
6. Поясніть особливості класифікації туризму за ознакою рухливості.
7. Поясніть особливості класифікації туризму за сезонністю.
8. Поясніть особливості класифікації туризму за особливістю організації.
9. Поясніть особливості класифікації туризму за тривалістю поїздки.
10. Поясніть особливості класифікації туризму за періодичністю.
11. Поясніть особливості класифікації туризму за територіальною ознакою.
12. Поясніть особливості класифікації туризму за географічною ознакою.
13. Поясніть особливості класифікації туризму за цілями подорожей.

Завдання:

1. Ознайомтесь з різними підходами до класифікації видів туризму (рис. 7, 8, 9, таблиця 4), складіть коротку характеристику основних класифікаційних принципів і критеріїв, заповнивши таблицю 5.

2. Використовуючи картографічні, літературні та інтернет джерела, на контурній карті позначте поширення різних видів туризму в світі. В розширеній легенді відобразіть головні регіони, центри та події. Зробіть письмовий аналіз виконаної схеми. На схемі позначте наступні види туризму:

Лікувально-оздоровчий

Купально-пляжний

Підводний туризм

Прогулянковий туризм

Маршрутний туризм

Риболовецький туризм

Мисливський туризм

Гірськолижний туризм

Альпінізм

Спелеотуризм

Пізнавальний туризм

Розважальний туризм

Подієвий туризм

Релігійний туризм

Круїзний туризм

Діловий туризм

Екологічний туризм

Зелений туризм

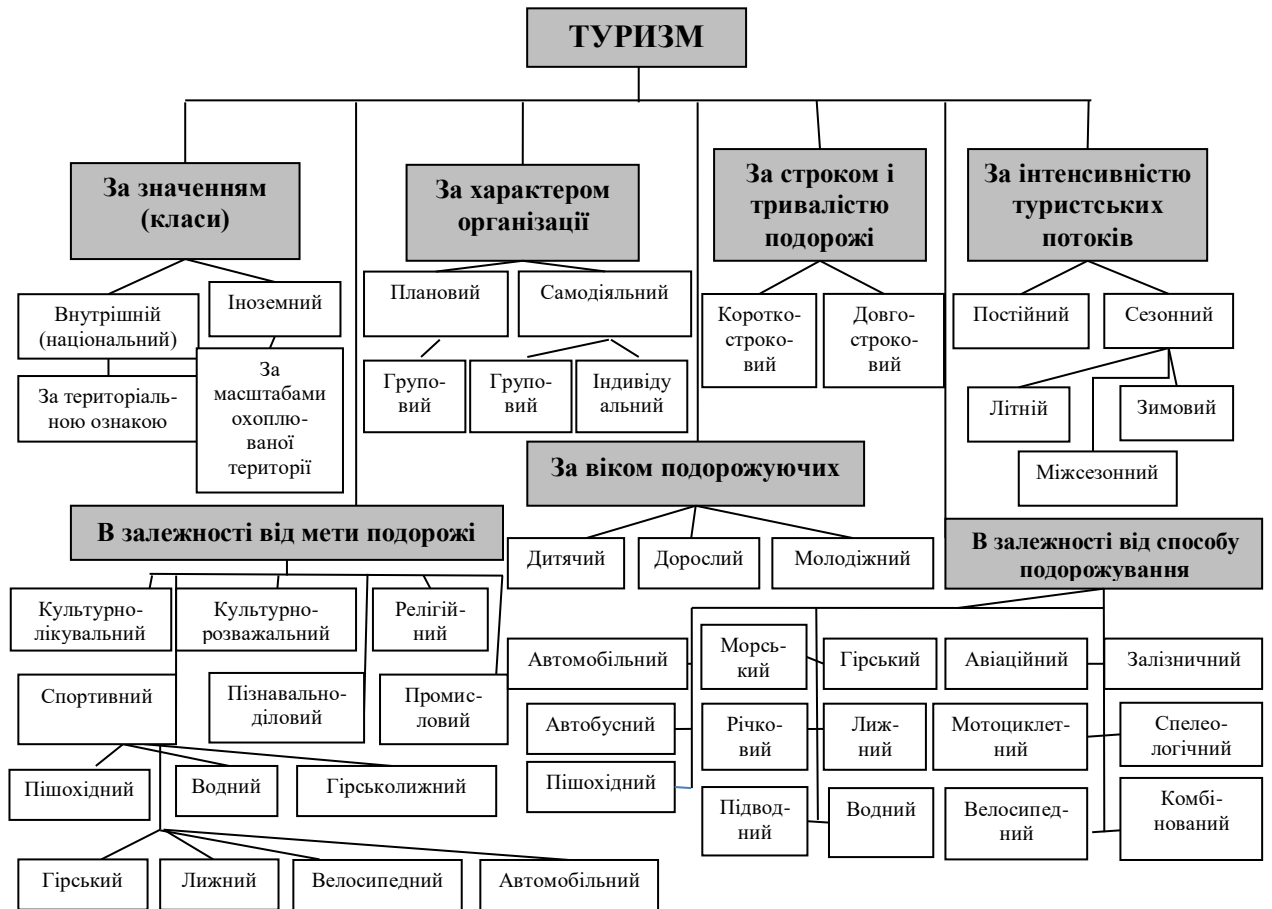


Рис 7. Класифікація туризму (за М. П. Крачилом)

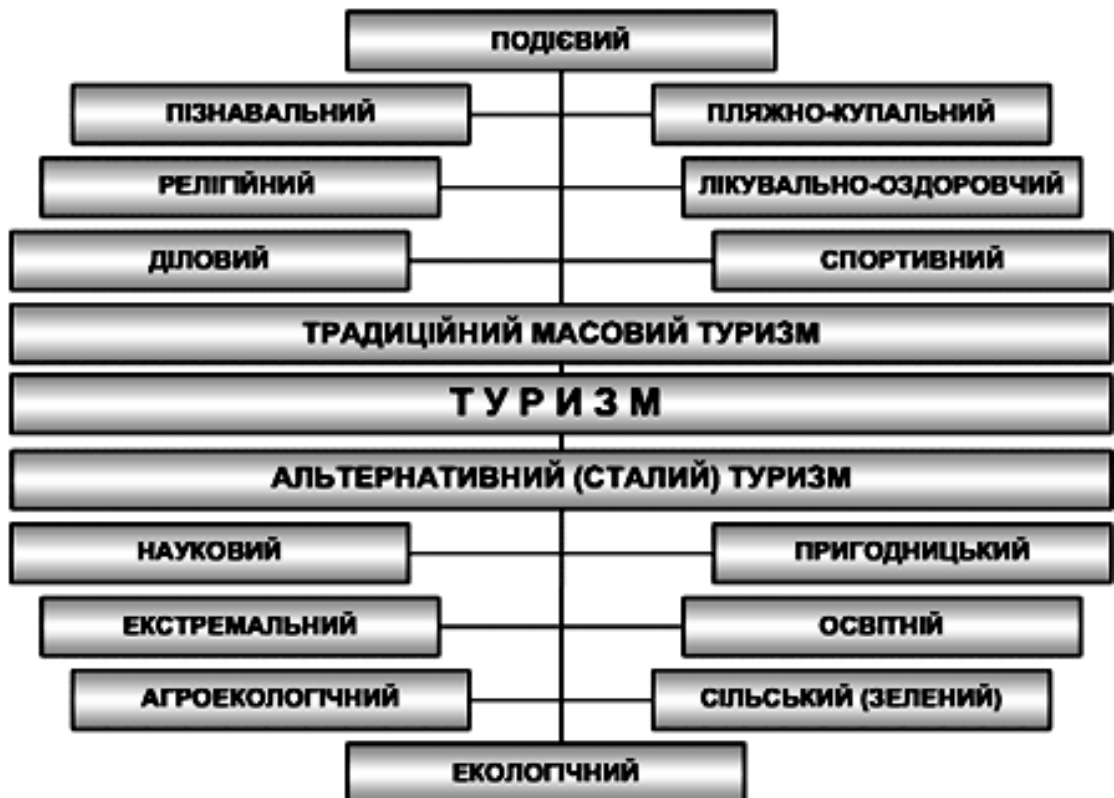


Рис 8. Класифікація туризму (за І. В. Смалем)

Таблиця 4.

Класифікація туризму (за П. Р. Пуцентейлом)

Класифікаційна ознака	Види туризму
1 Географічний принцип	1.1. Внутрішній 1.2. Міжнародний
2 Напрямок туристичного потоку	2.1. В'їзний 2.2. Виїзний
3 Мета поїздки	3.1. Рекреаційний 3.2. Оздоровчий відпочинок 3.3. Пізнавальний відпочинок 3.4. Професійно-діловий туризм 3.5. Науковий (конгресний) 3.6. Спортивний відпочинок 3.7. Шоп-тури 3.8. Пригодницький 3.9. Паломницький 3.10. Ностальгічний 3.11. Екотуризм 3.12. Екзотичний 3.13. Елітарний
4. Джерело фінансування	4.1. Соціальний 4.2. Комерційний
5. Спосіб пересування	5.1. Пішохідний 5.2. Авіаційний 5.3. Морський 5.4. Річковий 5.5. Автотуризм 5.6. Залізничний 5.7. Велосипедний 5.8. Змішаний
6. Засоби розміщення	6.1. Готелі 6.2. Мотелі 6.3. Пансіонати 6.4. Кемпінги 6.5. Намети
7. Кількість учасників	7.1. Індивідуальний 7.2. Сімейний 7.3. Груповий
8. Тривалість перебування	8.1. Короткотривалий 8.2. Довготривалий
9. Розташування туристичного місця	9.1. Гірський 9.2. Водний 9.3. Сільський 9.4. Приміський
10. Інтенсивність туристичного потоку	10.1. Постійний 10.2. Сезонний
11. Організаційна форма	11.1. Організований 11.2. Неорганізований



Рис 9. Уніфікована схема класифікації туризму

Таблиця 5.

Характеристика принципів класифікації туризму

Класифікаційний принцип	Класифікація (види) туризму	Критерії (характеристика) класифікації
Функціональна спрямованість туризму		
Спосіб руху в подорожі		
Форми подорожей		
Вікова ознака		
Характер організованості		
Тривалість подорожі		
Сезонність		
Кількість учасників		
Територіальна ознака		

ТЕМА 6. ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ (2 год.)

Контрольні запитання до теми:

1. Порівняйте поняття «рекреаційне районування», «курортно-рекреаційне районування» та «туристично-рекреаційне районування». Назвіть спільні і відмінні риси.
2. В чому виражається комплексність рекреаційного районування?
3. Назвіть базові принципи рекреаційного районування.
4. Назвіть визначальні риси процесу рекреаційного районоутворення.
5. Назвіть характерні риси рекреаційного району як базової одиниці районування.
6. Визначте основні районоутворюючі фактори.
7. Назвіть основні таксономічні одиниці туристично-рекреаційного районування та основні ознаки їх виділення.

Завдання:

1. Взявши за основу контурну карту світу, нанесіть на фрагменти кальки схеми туристично-рекреаційного районування світу О. О. Бейдика (1997) та туристського районування Всесвітньої туристичної організації. Проведіть межі.
2. Використовуючи дані таблиці 6, вирахуйте частку кількості туристичних прибуттів і надходжень від міжнародного туризму на світовому туристичному ринку для кожної країни в 2019 р. Проаналізуйте динаміку туристичних прибуттів з 2017 до 2022 р. Зробіть письмовий висновок.
3. Проаналізуйте динаміку в'їзного туризму за період з 1980 р. до 2021 р. за регіонами (таблиця 7). Побудуйте відповідні графіки динаміки за регіонами. За даними 2021 р. побудуйте колову діаграму розподілу в'їзного туризму за регіонами. Зробіть письмовий висновок.
4. Проаналізуйте динаміку міжнародних туристичних грошових надходжень за період з 1980 р. до 2019 р. за регіонами (таблиця 8). Побудуйте відповідні графіки динаміки за регіонами. За даними 2019 р. побудуйте колову діаграму розподілу міжнародних туристичних грошових надходжень за регіонами. Зробіть письмовий висновок.
5. Проаналізуйте динаміку міжнародних туристичних грошових надходжень на одне прибуття за період з 1980 р. до 2019 р. за регіонами (таблиця 9). Побудуйте відповідні графіки динаміки за регіонами. За даними 2019 р. побудуйте колову діаграму за регіонами. Порівняйте з даними попереднього завдання. Зробіть письмовий висновок.
6. Проаналізуйте динаміку міжнародних туристичних витрат країн на виїзний туризм за період з 2015 р. до 2018 р. (таблиця 10). За даними 2018 р. побудуйте стовпчикові діаграми. Зробіть письмовий висновок.

WTO використовує наступний розподіл світу на туристичні регіони: Африка, Америка, Азія й Тихоокеанський регіон, Європа, Близький Схід. Всі регіони окрім Близького Сходу поділяються на менші таксономічні одиниці – субрегіони, які об'єднують відповідні держави.

До складу **Європейського туристичного регіону** входять чотири субрегіонів:

➤ **Північна Європа** (Велика Британія, Данія, Фінляндія, Ісландія, Ірландія, Норвегія, Швеція);

➤ **Західна Європа** (Австрія, Бельгія, Франція, Німеччина, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Швейцарія);

➤ **Центральна і Східна Європа** (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Чеська Республіка, Естонія, Грузія, Угорщина, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Польща, Молдова, Румунія, російська федерація, Словаччина, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан);

➤ **Південна Європа** (Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Північна Македонія, Греція, Італія, Мальта, Португалія, Сан-Марино, Сербія, Чорногорія, Словенія, Іспанія, Косово, Кіпр, Ізраїль, Туреччина).

Американський туристичний регіон поділяється на 4 субрегіони:

➤ **Північна Америка** (Канада, Мексика, США);

➤ **Карибський регіон** (Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багами, Барбадос, Бермуди, Бонайре, Британські Віргінські о-ви, Кайманові о-ви, Куба, Домініка, Домініканська Республіка, Гренада, Гваделупа, Гаїті, Ямайка, Мартініка, Монсерат, Пуерто-Рико, Саба, Санта-Лючія, о-ви Кітс і Невіс, о. Мартен, о. Вінсент і Гренадіни, о-ви Тринідад і Тобаго, Теркс і Кайкос, Американські Віргінські о-ви);

➤ **Центральна Америка** (Беліз, Коста-Рика, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама);

➤ **Південна Америка** (Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Французька Гайана, Парагвай, Суринам, Уругвай, Венесуела).

Азійсько-Тихоокеанський туристичний регіон поділяється на чотири субрегіони:

➤ **Північно-Східна Азія** (Китай, Гонконг (Китай), Макао (Китай), Японія, Корейська Народно-Демократична Республіка, Республіка Корея, Монголія, Тайвань);

➤ **Південно-Східна Азія** (Бруней, Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам);

➤ **Південна Азія** (Іран, Афганістан, Пакистан, Індія, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі-Ланка);

➤ **Океанія** (Американське Самоа, Австралія, Острови Кука, Фіджі, Французька Полінезія, Гуам, Кірібаті, Маршалові о-ви, Мікронезія, Північні Маріанські о-ви, Нова Зеландія, Науру, Палау, Папуа Нова Гвінея, Самоа, Соломонові о-ви, Тонга, Тувалу, Вануату).

Африканський туристичний регіон поділяється на п'ять субрегіонів:

➤ **Північна Африка** (Алжир, Марокко, Судан, Південний Судан, Туніс);

➤ **Західна Африка** (Бенін, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєра-Леоне, Того);

➤ **Центральна Африка** (Ангола, Камерун, ЦАР, Чад, Конго, Екваторіальна Гвінея, Габон, Сан-Томе і Прінсіпі);

➤ **Східна Африка** (Бурунді, Коморські о-ви, Джибуті, Еритрея, Ефіопія, Кенія, Мадагаскар, Малаві, Маврикій, Мозамбік, Реюньйон, Руанда, Сейшельські о-ви, Танзанія, Уганда, Замбія, Зімбабве);

➤ **Південна Африка** (Ботсвана, Лесото, Намібія, ПАР, Есватіні);

➤ **Близькосхідний туристичний регіон** охоплює країни Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, Кувейт, Ліван, Лівія, Оман, Палестина, Катар, Саудівська Аравія, Сирія, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен.

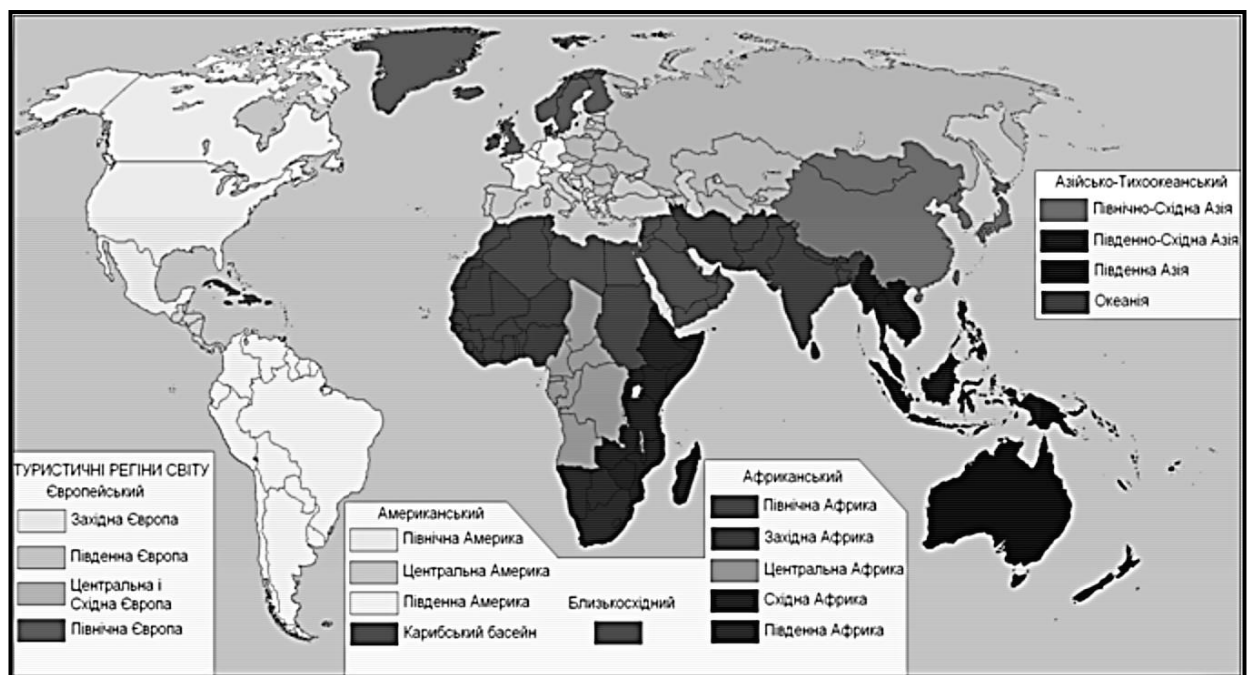


Рис. 10. Туристично-рекреаційне районування світу (за WTO)

Провідний спеціаліст у галузі рекреаційного районування **О. Бейдик** в основу рекреаційно-туристичного районування поклав чотириступеневу ієрархічну систему таксономічних одиниць: макрорайон → мезорайон → підрайон → мікрорайон. Аналогічного розподілу території світу при рекреаційному районуванні дотримується і **П. Масляк**. Кожна наступна таксономічна одиниця входить як складова до попередньої. Таким чином, макрорайон складається з мезорайонів, а ті у свою чергу з підрайонів і т. ін.

У цілому у світі виокремлюється вісім рекреаційних районів найвищого таксономічного рангу, тобто **макрорайонів**. До них належать Європа, Азія, Північна Америка, Південна Америка, Центральна Америка та басейн Карибського моря, Африка, Австралія та Океанія, Антарктида.

До складу **Європейського макрорайону** входять 13 мезорайонів:

1) Прибалтійський (Польща, Латвія, Литва, Естонія);

- 2) Центральний (Чехія, Словаччина, Угорщина);
- 3) Причорноморський (Румунія, Болгарія, Україна, Молдова);
- 4) Адріатичний (Сербія, Чорногорія, Словенія, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Албанія);
- 5) Піренейський (Іспанія, Португалія, Андорра, володіння Великої Британії - Гібралтар);
- 6) Апенніно-Мальтійський (Італія, Ватикан, Сан-Маріно, Мальта);
- 7) Греція;
- 8) Франція та Монако;
- 9) Німеччина і країни Бенілюкс (Бельгія, Нідерланди, Люксембург);
- 10) Альпійський (Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн);
- 11) Велика Британія та Ірландія;
- 12) Країни Європейської Півночі (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Ісландія);
- 13) Білорусь і європейська частина росії.

Азійський макрорайон складається із семи мезорайонів:

- 1) Південно-Західна Азія (Туреччина, Кіпр, Іран, Афганістан, Бахрейн, Ірак, Саудівська Аравія, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Ізраїль, Палестинська автономія);
- 2) Південна Азія (Індія, Бутан, Пакистан, Бангладеш, Непал, Шрі-Ланка, Мальдівська Республіка);
- 3) Південно-Східна Азія (Сінгапур, Малайзія, Бруней, Таїланд, Камбоджа, В'єтнам, Лаос, М'янма, Індонезія, Східний Тимор, Філіппіни);
- 4) Східна Азія (Китай, Японія, Монголія, КНДР, Республіка Корея);
- 5) Закавказзя (Азербайджан, Вірменія, Грузія);
- 6) Центральна Азія (Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан);
- 7) Азійська частина росії.

Африканський макрорайон об'єднує такі мезорайони:

- 1) Північна Африка (Південно-Середземноморський) (Марокко, Туніс, Алжир, Лівія, Єгипет, іспанські володіння Сеута і Мелілья);
- 2) Західна Африка (Приатлантичний) (Маврикій, Сенегал, Гвінея, Ліберія, Сьєрра-Леоне, Гана, Кот-д'Івуар, Камерун, Конго, Демократична Республіка Конго, Габон, Того, Бенін, Нігерія, Західна Сахара, Екваторіальна Гвінея, Гвінея-Бісау, Гамбія, Кабо-Верде, Сан-Томе і Принсіпі);
- 3) Східна Африка (Кенія, Сомалі, Танзанія, Уганда, Руанда, Бурунді, Судан, Ефіопія, Еритрея, Джибуті);
- 4) Внутрішній (Малі, Нігер, Чад, Буркіна-Фасо, Центральноафриканська Республіка);
- 5) Південна Африка (Ангола, Замбія, Малаві, Зімбабве, Ботсвана, Намібія, Мозамбік, Південно-Африканська Республіка, Лесото, Свазіленд);
- 6) Острівний (Мадагаскар, Коморські Острови, Маврикій, Сейшельські Острови).

Північноамериканський макрорайон складається з двох мезорайонів:

1) Канада та США (Канада, США, самоврядна частина Данії - Гренландія; володіння: Великої Британії - Бермудські Острови, Франції - Сен-П'єр і Мікелон);

2) Мексика.

Центральноамерикансько-Карибський макрорайон також включає два мезорайони:

1) Центральна Америка (Гватемала, Беліз, Нікарагуа, Сальвадор, Коста-Рика, Гондурас, Панама);

2) Країни Карибського басейну та Вест-Індія (Багамські Острови, Куба, Ямайка, Гаїті, Домініканська Республіка, Тринідад і Тобаго, Антигуа та Барбуда, Барбадос, Гренада, Домініка, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кристофер і Невіс, Сент-Люсія, а також території, які належать США (Пуерто-Рико), Нідерландам (о. Аруба, Нідерландські Антильські Острови), Великій Британії (Кайманові острови, Монтсеррат, Теркс і Кайкос, Віргінські Британські Острови).

Південноамериканський макрорайон об'єднує чотири мезорайони:

1) Північний (Венесуела, Гайана, Суринам, Колумбія і заморська територія Франції - Гвіана);

2) Центрально-Східний (Бразилія, Парагвай і Уругвай);

3) Західноандійський (Еквадор, Перу, Болівія);

4) Південноандійський (Чилі, Аргентина, Фолклендські, або Мальвінські, Острови, де-факто належать Великій Британії).

Австралійсько-Океанійський макрорайон складається з двох мезорайонів:

1) Австралія та Нова Зеландія;

2) Океанія (Папуа-Нова Гвінея, Соломонові Острови, Фіджі, Тувалу, Тонга, Палау, Маршаллові Острови, Вануату, Кірибаті, Науру, Західне Самоа, Федеративні Штати Мікронезії, а також володіння Франції (Каледонія, Французька Полінезія) та Північні Маріанські Острови, які знаходяться під опікою США).

Антарктичний макрорайон включає три мезорайони:

1) Півострівний та острівний (Антарктичний півострів та острови Антарктики);

2) Прибережний (територія материка, яка безпосередньо прилягає до Світового океану);

3) Внутрішньоантарктичний.

Міжнародні туристичні прибуття, млн відвідувань					Надходження від в'їзного туризму, млрд дол США			
Країна*	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2022 р.	Країна*	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1. Франція	86,9 (1)	89,4 (1)	90,2	82 (1)	1. США	210,7 (1)	214,7 (1)	214,1
2. Іспанія	81,9 (2)	82,8 (2)	83,5	74 (2)	2. Іспанія	75,3 (2)	81,7 (2)	79,7
3. США	77,2 (3)	79,7 (3)	79,3	50 (4)	3. Франція	58,9 (3)	66,0 (3)	63,8
4. Китай	60,7 (4)	62,9 (4)	65,7	-	4. Таїланд	52,4 (4)	56,4 (4)	60,5
5. Італія	58,3 (5)	61,6 (5)	64,5	50 (4)	5. Велика Британія	48,0 (5)	50,0 (5)	52,7
6. Туреччина	37,6 (8)	45,8 (6)	51,2	51 (3)	6. Італія	44,2 (6)	49,3 (6)	49,6
7. Мексика	39,3 (7)	41,3 (7)	45,0	40 (5)	7. Японія	34,1 (10)	42,1 (9)	46,1
8. Таїланд	35,6(10)	38,2(10)	39,8	-	8. Австралія	41,7 (7)	45,0 (7)	45,7
9. Німеччина	37,5 (9)	38,9 (8)	39,6	25 (7)	9. Німеччина	39,9 (8)	43,0 (8)	41,6
10. Велика Британія	39,5 (6)	38,7 (9)	39,4	28 (6)	10. Макао	35,9 (9)	40,7 (10)	40,1
Світовий ринок			1,464					1481

Примітка: * - порядок країн згідно з рейтингом 2019 р.; у дужках наведено ранг у 2017, 2018, 2022 рр.

Таблиця 7.
Динаміка в'їзного туризму за період з 1980 р. до 2021 р. за регіонами

Міжнародні туристичні прибуття, млн відвідувань						
Роки	Африка	Америка	Азія і Тихий Океан	Європа	Близький Схід	Світовий ринок
1980	7,2	62,3	23,0	178,5	7,1	222,3
1985	9,7	65,1	32,9	204,3	8,1	320,1
1990	15,2	92,8	56,2	265,6	9,6	439,4
1995	20,4	109,0	82,4	315,0	13,7	540,5
2000	28,3	128,1	110,5	395,9	24,2	687,0
2005	37,3	133,5	155,4	441,5	39,0	806,7
2010	49,9	150,6	204,9	484,8	58,2	948
2015	54,4	194,1	284,5	611,8	61,8	1,206
2019	68,5	219,3	360,4	746,1	69,9	1,464
2020	19,9	69,9	59,4	235,7	19,0	400,0
2021	17,9	89,1	20,9	279,8	14,5	415,0

Таблиця 8.

*Динаміка міжнародних туристичних грошових надходжень за період
з 1980 р. до 2019 р. за регіонами*

Міжнародні туристичні грошові надходження, млрд дол						
Роки	Африка	Америка	Азія і Тихий Океан	Європа	Близький Схід	Світовий ринок
1980	3,4	24,7	11,2	61,6	3,5	104,4
1985	3,1	33,3	16,2	62,2	4,2	119,0
1990	6,4	69,3	46,5	142,9	5,1	270,2
1994	7,6	92,4	72,0	180,9	9,3	362,2
1995	8,5	98,4	80,7	212,2	10,9	410,7
2000	10,5	130,8	90,2	232,5	17,6	481,6
2005	21,5	144,6	140,8	348,3	27,6	682,8
2010	30,4	215,2	254,3	427,5	52,2	980
2015	32,2	307,3	355,6	468	58	1221
2019	38,4	341,8	443,2	576,4	81,5	1481

Таблиця 9.
*Динаміка міжнародних туристичних грошових надходжень на одне прибуття
за період з 1980 р. до 2019 р. за регіонами*

Роки	Міжнародні туристичні грошові надходження на одне прибуття, дол /приб.					
	Африка	Америка	Азія і Тихий Океан	Європа	Близький Схід	Світовий ринок
1980	472,2	396,5	487,0	345,1	493,0	469,6
1985	319,6	511,5	492,4	304,5	518,5	371,8
1990	421,1	746,8	827,4	538,0	531,3	614,9
1994	393,8	879,2	898,9	596,8	768,6	696,9
1995	416,7	902,8	979,4	673,7	795,6	759,9
2000	371,0	1021,1	816,3	587,3	727,3	701,0
2005	576,4	1083,1	906,0	788,9	707,7	846,4
2010	603,2	1432,8	1221,9	869,2	930,5	1024
2015	600,7	1583,2	1251,7	773,4	998,3	1022
2019	557,9	1568	1232,6	776,9	1251,9	1019

Таблиця 10.

Країни-лідери за обсягами витрат на виїзний туризм

Ранг	2018 р.			2017 р.			2016 р.			2015 р.		
	Країна	Млрд дол	%	Країна	Млрд дол	%	Країна	Млрд дол	%	Країна	Млрд дол	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Китай	277,35	17,61	Китай	257,88	17,53	Китай	250,11	18,44	Китай	249,83	18,65
2	США	186,51	11,84	США	173,76	11,81	США	160,96	11,86	США	150,04	11,20
3	Німеччина	104,20	6,61	Німеччина	97,78	6,65	Німеччина	87,41	6,44	Німеччина	85,33	6,37
4	Велика Британія	68,89	4,37	Велика Британія	65,18	4,43	Велика Британія	67,22	4,95	Велика Британія	68,12	5,09
5	Франція	57,93	3,68	Франція	52,50	3,57	Франція	49,03	3,61	Франція	47,71	3,56
6	Австралія	42,35	2,69	Австралія	39,71	2,70	Австралія	35,72	2,63	рф	38,43	2,87
7	рф	38,79	2,46	рф	35,58	2,42	Італія	30,58	2,25	Австралія	34,07	2,54
8	Італія	37,64	2,39	Італія	34,82	2,37	Південна Корея	29,82	2,20	Італія	30,31	2,26
9	Південна Корея	34,77	2,21	Південна Корея	34,45	2,34	Канада	28,94	2,13	Канада	30,27	2,26
10	Канада	33,58	2,13	Канада	31,81	2,16	рф	27,65	2,04	Південна Корея	27,96	2,09

Примітка: Всі таблиці складено на основі даних ВТО

ТЕМА 7. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕОГРАФІЇ ТУРИЗМУ (4 год.)

Контрольні запитання до теми:

1. Назвіть напрями туризму найбільш характерні для Північної Європи.
2. Назвіть напрями туризму найбільш характерні для Західної Європи.
3. Вкажіть екологічні проблеми характерні для Альпійського макрорайону.
4. Розкажіть про особливості організації пляжного туризму в різних макрорайонах Південної Європи.
5. Оцініть культурно-історичний потенціал Південної Європи.
6. У чому виявляються особливості розвитку туризму в країнах Східної Європи?
7. Рекреаційні ресурси Північної Америки. Зони сучасного рекреаційного освоєння США і Канади.
8. Організація курортної справи і туризму в США.
9. Туризм і відпочинок в країнах Карибського басейну.
10. Рекреаційно-туристський потенціал і головні туристські центри Мексики.
11. Рекреаційні ресурси Центральної Америки. Зони сучасного рекреаційного освоєння в країнах Центральної Америки.
12. Рекреаційно-туристський потенціал держав Південної Америки.
13. Головні зони рекреаційного і туристського освоєння в країнах Азії.
14. Рекреаційно-туристський потенціал регіонів і країн Південної Азії.

15. Туризм і відпочинок в країнах Південно-Східної Азії: континентальний туристський район.
16. Туризм і відпочинок в країнах Південно-Східної Азії: острівний туристський район.
17. Рекреаційно-туристський потенціал і туристичні центри Китаю.
18. Зони сучасного рекреаційного освоєння і рекреаційно-туристські райони Австралії і Океанії.
19. Головні туристичні центри і курорти Австралії та Нової Зеландії.
20. Туристсько-рекреаційний потенціал острівних держав і територій Океанії
21. Туристсько-рекреаційний потенціал країн Середнього Сходу та його використання.
22. Міжнародний туризм в Африці: сучасний стан, проблеми і перспективи.
23. Національні парки Африки як осередки екологічного і наукового туризму.

Завдання:

1. Виділіть десять країн з максимальною кількістю об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Які з цих об'єктів найчастіше включають в туристичні програми.
2. Нанесіть на контурну карту найбільші національні парки Світу, де розвивається екологічний туризм.
3. Позначте на контурній карті Європи природні об'єкти, що відіграють важливу роль в розвитку туризму. Зверніть увагу, на території яких країн вони знаходяться. *Гори:* Альпи, Високі Татри, Динарське нагір'я, Карпати, Піреней, Апеніни, Скандинавські. *Моря:* Балтійське, Норвезьке, Північне, Середземне, Адріатичне, Тиренське, Іонічне, Егейське, Мармурове, Чорне. *Озера:* Балатон, Боденське, Венерн, Женевське, Орхідське, Мертве море. *Річки:* Дунай, Рейн, Луара, Сена, Вісла, Одер, По, Тахо. На конкретних прикладах з літературних джерел, рекламно-виставкових матеріалів туристичних підприємств покажіть (*письмово*) роль вище перелічених природних об'єктів в організації відпочинку і туризму, формуванні географії туризму.
4. Виділіть за допомогою умовних знаків на контурній карті туристичні макрорайони Америки, де простежується культурний вплив переселенців з Англії, Іспанії, Португалії, Франції.
5. Складіть таблицю, в якій покажіть релігійні конфесії Азії, вкажіть держави, де вони поширені і відомі культові споруди відповідних релігій.
6. Використовуючи інтерактивні джерела, каталоги іноземних і вітчизняних туроператорів розробіть власний варіант джип-туру територією однієї з країн Африки за вибором.

Індивідуальні завдання

Користуючись літературними, картографічними та інтернет-джерелами, виявіть і проаналізуйте особливості територіального зосередження екскурсійних об'єктів у межах окремих держав світу. Запропонуйте оптимальні туристичні маршрути, які б охоплювали найбільш привабливі об'єкти на території країн і могли б стати їхньою своєрідною туристичною «візитівкою».

Виконання завдання передбачає наступне:

1) Виділіть основні туристично-екскурсійні об'єкти і заповніть таблицю «Туристично-екскурсійні об'єкти держави»:

Пам'ятки				Музеї	Всього кількість
архітектури	археології	природи	історії		

2) Розробіть й опишіть туристичний маршрут по країні, де слід запропонувати найбільш доцільний вид транспорту, оптимальну тривалість, беручи за основу один із типів маршрутів – радіальний, кільцевий, транзитний. Опис туристичного маршруту передбачає поглиблений аналіз об'єктів, що пропонуються для відвідування: історична та культурна цінність, унікальність, привабливість, коротка інформація про визначні події, пов'язані з об'єктами тощо. За бажанням виконавець може розробити тематичний туристичний маршрут, наприклад: фортифікаційні споруди, культова архітектура, пам'ятки археології, об'єкти й місця паломництва, народні промисли, природоохоронні території, література й культура регіону та багато інших. Опис повинен включати:

- час огляду;
- емоційні й естетичні враження під час ознайомлення з об'єктом;
- рівень привабливості (атрактивності) об'єкту, його унікальність і цінність;
- вплив оточуючого ландшафту на психолого-естетичне сприйняття об'єкту.

3) Нанесіть на контурну карту туристичний маршрут по країні, позначивши туристично-екскурсійні об'єкти.

4) За літературними та інтерактивними джерелами підготуйте презентацію про окремі природні і культурно-історичні пам'ятки однієї з країн. Покажіть значущість цих об'єктів для пізнання природи, історії, культури країни (регіону). Під час проведення практичних занять студент повинен презентувати результати своєї роботи у PowerPoint з використанням мультимедійного обладнання.

Методичні поради до виконання індивідуального завдання

Завдання виконуються індивідуально, за варіантами, при цьому кожен студент (на вибір) отримує власний об'єкт дослідження – державу в межах кожного регіону. Розробка й опис туристичного маршруту по країні оформлюється у вигляді реферату.

Варіант	Європейський туристичний регіон	Американський туристичний регіон	Азійсько-Тихоокеанський туристичний регіон	Африканський і Близькосхідний туристичні регіони
1	Велика Британія	Коста-Рика	Республіка Кореї	Алжир
2	Франція	Колумбія	Індонезія	Марокко
3	Німеччина	Еквадор	Малайзія	Судан
4	Нідерланди	Чилі	Філіппіни	Туніс
5	Швейцарія	Болівія	Таїланд	Єгипет
6	Чехія	Венесуела	Індія	ОАЕ
7	Греція	Мексика	Сінгапур	Саудівська Аравія
8	Італія	Аргентина	В'єтнам	Сирія
9	Португалія	США	Нова Зеландія	Камерун
10	Іспанія	Ямайка	Шрі-Ланка	Ефіопія
11	Туреччина	Канада	Непал	Кенія
12	Австрія	Панама	Австралія	Мадагаскар
13	Швейцарія	Бразилія	М'янма	Мозамбік
14	Хорватія	Гватемала	Японія	Танзанія
15	Данія	Куба	Китай	ПАР

Рекомендована література

1. Про туризм : Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. ; станом на 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/324/95-ep#Text>
2. Про туризм : проект Закону України від 10.04.2019 №10216 «Про внесення змін в Закон України відносно удосконалення понятійного апарату в туристичній сфері і лібералізації туристичної діяльності». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH7VS00A?an=155>.
3. Алешугіна Н. О., Зеленська О. О., Смаль І. В. Основи туристичного країнознавства : опорний конспект у таблицях і схемах. Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. 352 с.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу. Київ, 2001. 395 с.
5. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. К. : Палітра, 1997. 130 с.
6. Дубович І. А. Країнознавчий словник-довідник. Л. : Ліга-прес, 2005. 819 с.
7. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу. К. : ЦНД, 2007. 223 с.
8. Кобченко Ю.Ф. Географія туризму: навч. посіб. Харків: ХНТУСГ, 2020. 117 с.
9. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм : навч. посіб. К. : Вища школа, 1994. 191 с.
10. Кузик С.П. Географія туризму : навчальний посібник. К. : Знання, 2011. 271 с.
11. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. К. : Альтерпрес, 2002. 436 с.
12. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник. К.: Знання, 2008. 661 с.
13. Мальська М. П., Худо В. В., Занько Ю. С. Організація туристичного обслуговування: підручник. К.: Знання, 2011. 275 с.
14. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. К.: Знання, 2008. 343 с.
15. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
16. Скрипник Н. Я., Сердюк А. М. Рекреаційна географія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 296 с.
17. Смаль І. В. Основи географії рекреації та туризму: навч. посіб. Ніжин : НДПУ, 2004. 105 с.
18. Смаль І. В. Рекреація і туризм : короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2006. 80 с.
19. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу : навч. посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 336 с.
20. Смаль І. Географія туризму : навч. пос. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2011. 576 с.

21. Стафійчук В. І., Малиновська О. Ю. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2009. 427 с.

22. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: методологія, реалії бізнесу: монографія. Київ: КНЕТУ, 2006. 537 с.

23. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму : навч. посібник / за ред. О. О. Любіцевої. К. : Альтерпрес, 2008. 436 с.

Інформаційні ресурси в Інтернет

1. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>
2. «Все про туризм - туристична бібліотека». URL: <http://tourlib.net>
3. Всесвітній економічний форум (англ.). URL: <http://www.weforum.org>
4. Всесвітня рада з туризму і подорожей (англ.). URL: http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Data_Search_Tool/index.php
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://www.europa.eu.int>
7. Офіційний сайт ООН. URL: <http://www.un.org>
8. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org>
9. Офіційний сайт Світової спадщини ЮНЕСКО (англ.). URL: <http://whc.unesco.org>
10. The World Factbook ЦРУ США (англ.). URL: <http://www.cia.gov>
11. World Tourism Organization UNWTO. URL: <http://www.unwto.org>
12. Yearbook of Tourism Statistics. URL: <http://statistics.unwto.org/content/yearbook-tourism-statistics>